

COPIA DELLA LETTERA
DEL SOMMO PONTEFICE BENEDETTO XIV.

IN COMMENDAZIONE DELL' OPERA.

DILECTO FILIO ALPHONSO DE LIGORIO PRESBYTERO CONGREGATIONIS
SS. REDEMPTORIS,

BENEDICTUS XIV.

DILECTE FILI, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

ABBIAMO ricevuta una sua lettera degli otto di Giugno , unitamente col secundo Tomo della sua Morale , ed altri pure suoi Libri di minor mole , ma di gran profitto per la salute delle Anime. Noi la ringraziamo del regalo , ed avendo data una scorsa al libro della sua Morale (ch'è dedicato a Noi , del che rendiamo particolari grazie) , l'abbiamo ritrovato pieno di buone notizie , ed ella può restar sicura del gradimento universale , e della pubblica utilita. Tratto tratto l'anderemo leggendo , e speriamo , che quanto leggeremo , corrisponderà a quanto abbiamo letto. Terminiamo col darle l'Apostolica Benedizione.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die 15
Julii 1755. Pontificatus nostri anno decimo quinto.

THEOLOGIA

MORALIS.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS PRIMUS.

DE CONSCIENTIA.

MONITUM AUCTORIS.

ADVERTE, Lector benevole, quod primum hunc Tractatum de Conscientia, quo aditus ad universam Moralem Theologiam aperitur, speciali studio a me elucubratum pro facilitiori Alumnorum meorum instructione apponere volui; hoc dico, quia deinde omnes alias Operis Tractatus ab alieno Auctore virgulis signatos invenies, meis tamen Adnotationibus adjunctis. Elegi autem illos alterius Auctoris Tractatus inserere, ut ordinem rerum ab eo servatum sequerer, eo quod talis ordo propter rerum distinctionem et connexionem optimus universe a pluribus reputatus est.

CAPUT I.

Quid Conscientia, et quotuplex? et quenam sequenda?

1. De Regula Remota, et Proxima Actuum humanorum. — 2. De Conscientia et Synderesi. — 3. De Conscientia recta et erronea. — 4. De eo qui sequitur Conscientiam vincibiliter erroneam. — 5. De eo qui sequitur Conscientiam invincibiliter erroneam. — 6. An sic operans meritum acquirat in operando? — 7. Respondeatur objectioni Adversariorum. — 8. An detur conscientia invincibiliter erronea circa precepta naturalia? remissive ad Tractat. II. de Legib. n. 169. — 9. De eo qui putat erronee desiderium malum non esse peccatum. — 10. De Conscientia Perplexa. — 11. De Conscientia Scrupulosa. Signa Scrupulosorum. — 12. Remedia et praesertim obedientiae. — 13. De periculo Scrupulesi qui non obedit. — 14. De Regulis generalibus assignandis. — 15. Quomodo Confessarius gerere se debet cum Scrupulosis, qui timent assentiri cui-

² libet pravæ cogitationi. — 16. Quomodo cum iis, qui semper dubitant de Confessionibus præteritis. — 17. Quomodo cum iis, qui in omni actione peccare formidant. — 18. Quid de iis qui operantur cum actuali timore. — 19. Scrupulosi non peccant Scrupulos vincentendo, quin illos prius deponant.

I. — DUPLEX est Regula Actuum humanorum, una dicitur Remota, altera Proxima. *Remota* sive *Materialis* est Lex divina *Proxima* verò, sive formalis est *Conscientia*; quia licet *Conscientia* in omnibus Divinæ Legi conformari debeat, bonitas tamen, aut malitia humanarum actionum nobis imnotescit, prout ab ipsa *Conscientia* apprehenditur, uti docet S. Thomas: « Ratio humana est regula voluntatis humanæ ex qua ejus bonitas mensuretur. » 1. 2. q. 19. art. 4. Et clarius alio in loco: « Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quo voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus. » *Quodlib.* 3. art. 27. Prius agemus de regula Proxima, nempe de *Conscientia*, deinde de Remota, nimirum de Legibus.

2. — *Conscientia* definitur sic: « Est judicium, seu dictamen practicum rationis, quo judicamus quid h̄c et nunc agendum ut bonum, aut vitandum ut malum. » Dicitur autem *Conscientia* *Dictamen practicum*, ad differentiam Synderesis, quæ est cognitio speculativa principiorum universalium ad bene vivendum, scilicet: « Deus est colendus: Quod tibi non vis, alteri ne feceris etc. » ut habetur ex S. Thoma. p. 1. qu. 79. art. 12.

3. — Dividitur autem *Conscientia* in *Rectam*, *Erroneam*, *Perplexam*, *Scrupulosam*, *Dubiam*, et *Probabilem*. *Recta* est ea, quæ dictat verum; peccat ideo qui contra eam operatur, cum dicat Apostolus: *Omne quod non est ex fide* (nempe ex dicamine *Conscientiæ*, ut explicant *Estius*, et alii) *peccatum est*. *Rom.* 4. Confirmat *Innocentius III.* in cap. *Litteras*, de *Rest. Spol.* *Quidquid fit contra conscientiam aeditat ad gehennam*. *Conscientia* verò *Erronea* est ea, quæ dictat falsum, tanquam verum. Hæc autem alia est *Vincibilis*, alia *Invincibilis*. *Vincibilis* est, quæ, cum debeat, et possit vinci ab operante, vel quia errorum jam advertit, vel saltem dubitat de errore, advertitque simul ad obligationem illum vincendi, tamen negligit illum vincere, ut docent S. Anton. 2. p. tit. 5. c. 1. §. 5. *Nauarr. Palud.* 9. n. 9. *Salm. tr.* 20. c. 14. n. 9. et *Suarez in 3. p. d. 4. Sect. 8. n. 18.* cum *Sylloio*, *Cajetano*, aliisque communissimè ex S. Thoma de *Verit.* q. 15. ar. 4. ad 10. Notant autem *Salm. l. cit.* et *Castr. tr. 2. de Pecc. D. 1. p. 15. n. 6. cum Azor. Suar. Vasq. Bonac. etc. et *Wigandt de Consc. Ex.* 1. q. 3. n. 7. non esse opus, ut diligentia adhibenda ad vincendum errorem sit maxima, sed sufficere, ut sit communis, et ordinaria. *Invincibilis* verò est, quæ moraliter vinci nequit, cum nulla cogitatio, nec dubium erroris veniat in mentem operantis, nec etiam in confuso, dum operatur, vel cum actionis causam ponit, prout latius explica-*

bitur in *Lib. V. Tr. de Peccatis*, ubi agetur de Advertentia ad peccatum requisita.

4. — Hinc dicimus 1. Qui *Conscientiam* vincibiliter erroneam habet, semper peccat, sive juxta eam, sive contra eam operatur. Peccat, enim agendo contra eam, eligendo malum quod judicat esse malum: Peccat verò agendo juxta eam, quia, cum errorem debeat et vincere possit, illum non deponendo temerè operatur.

5. — Dicimus 2. Qui *Conscientiam* invincibiliter erroneam habet, non solum non peccat juxta eam operando, sed etiam aliquando tenetur illam sequi. Ratio utriusque est: Non peccat, quia hæc in se actione recta non sit, recta est tamen juxta *Conscientiam* operantis; tenetur autem juxta eam aliquando operari, si conscientia, quæ est regula proxima, sic ei suggerit agendum.

6. — Non solum autem, qui operatur cum *Conscientia* invincibiliter erronea, non peccat, sed etiam probabiliter acquirit meritum, ut recte sentit P. *Fulgentius Cuniliati de Consc. c. 1. n. 6.* cum aliis communissime. Ratio, quia ad dicendum aliquem actum bonum, saltem inadæquatum, sufficit ut ille dirigatur per rationis et prudentiæ dictamen. Cum ergo operans prudenter agit, procul dubio mereri debet propter bonum finem quo operatur, nempe gloriae Dei, aut charitatis erga Proximum etc. sicut contra demeretur, qui bonum opus facit, sed apprehensum ut malum, propter malum finem quo opus illud exequitur.

7. Objicit *Franzoja* (*Theol. Mor. l. 1. c. 1. Ar. 1.*) nunquam malam actionem posse esse causam meriti, assertque pro se S. Thomam, qui 1. 2. q. 19. art. 6. sic ait: « Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singulis defectibus. » Et ideo ad hoc ut dicatur malum id, in quo fertur voluntas, sufficit sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum. Sed ad hoc ut sit bonum, requiritur ut utroque modo sit bonum. At respondetur, quod S. Doctor loquitur h̄c de bono absolute et simpliciter sumpto, non autem de bono respectivè et per accidens, prout a *Conscientia*, quæ est regula proxima agendi, invincibiliter apprehensum est, juxta id quod idem *Angelicus* docet (ut supra retulimus) dicens: « Actus humanus » judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum, » in quo voluntas fertur, et non secundum materiale objectum » actus. » *Quodlibet 3. art. 23.* juxta quod P. *Conc. (Theol. Christ. tom. 2. l. 2. de Consc. Diss. 1. cap. 5.)* quamvis in Argumento dicat opera ex conscientia erronea, etsi invincibili, nulla praedita esse bonitate, aut merito, postmodum tamen ibidem n. 36. nobiscum sentit dicens: « Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placandi. Hos bonos et meritorios dicimus, quamvis actus qui per se tunc exercetur sit materialiter malus, non imputabilis ad culpam... quia opus materialiter malum, cum non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non vallet. » Id fortius confirmatur a S. Bernardo, qui docet (*de Prae-*

4
cept. et Disc. c. 12. et 17.) Subditum Prælato obedientem ex recta intentione, meritorie agere, quamvis materialiter erret contra legem. Et c. 14. n. 35. sic scribit : « Et quidem laude dignam » dixerim vel solam intentionem piam, nec plane condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. »

8. — Quæritur 1. An dari possit Conscientia invincibiliter erronea circa præcepta juris naturæ? Respondeatur hic breviter, quod potest dari circa Conclusiones mediatas et remotas a primis principiis, non vero circa Conclusiones immediatas, et proximas; ut esset, auferre alienum invito domino, occidere innocentem, etc. Est communis sententia, quam infra probabimus auctoritate præsertim S. Thomæ in Tr. II. de Legibus n. 169.

9. — Quæritur 2. An dari possit Conscientia invincibiliter erronea in eo, qui cupit aliquod patrare malum, puta fornicationem, judicans per errorem solum desiderium fornicandi non esse mortale, si fornicatio facto non sequitur? Affirmat id ut probabilius Sanchez, et Cardenas, dicentes hunc peccare tantum materialiter, quia licet ipse velit malum illud objectum, tamen invincibiliter credit desiderium suum injuriam Deo non irrogare. Hanc tamen opinionem nunquam probabilem censere potui, nunquam enim intelligere valui, quomodo qui vult deliberate actionem exercere, qua scit Deum offendere, dum efficaciter cupit illam equi, qua certe agnoscit averti a Deo. Sed dices : Quomodo iste peccabit formaliter illo suo desiderio, si malitiam ejus ignorat? Respondeatur : Quamvis detur, quod ignoret malitiam illius actus interni, certo tamen agnoscit malitiam actus externi : si ergo vult illum equi, jam cognitum ut malum, quomodo a peccato excusabitur? Omnes quidem ex ipso lumine naturæ dignoscunt, se teneri ad obedientiam suo Creatori; quando igitur quis deliberat vult agere id quod scit a Deo sibi vetitum, necessariò simul agnoscit, quod male agit; et quamvis reflexe tunc non peccet, putando solum actum externum esse peccatum; exercitè tamen et in facto esse jam peccat, volens negare Deo tempore quo cogitat peccatum consummare, debitam obedientiam. Instabis: plures rusticis ideo non confitentur de his pravis desideriis, quia credunt tum tantum peccare, cum peccatum externe consummant. Respondeo : isti potius falso decipiuntur in credendo, quod non tenentur confiteri peccata quæ non consumantur; sed prudens Confessarius judicare debet, quod cum consenserunt in peccatum consummandum, vera et formaliter peccaverunt, voluntate prava se à Deo avertentes. Ex his omnibus opinionem contrariam cum aliis doctis Recentioribus parum probabilem censeo.

10. — Pergamus ad alias Conscientiae species discutiendas. Conscientia Perplexa est ea, qua quis in medio duorum præceptorum constitutus peccare credit, quamcumque partem eligat. ex gr. si quis perjurio posset in iudicio servare vitam Rei, et ex una parte angeretur à præcepto Religionis non pejerandi, et ex alia

(errore ductus) a præcepto Charitatis erga proximum, nec resolvere se valeret, quæritur quid agere deberet in hoc casu? Respondet : si potest actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consulat Sapientes : si vero suspendere nequeat, tenetur eligere minus malum, vitando potius transgressionem juris naturalis, quam humani, aut positivi Divini. Si autem non possit discernere quidnam sit minus malum, quamlibet partem eligat, non peccat, quia in hujusmodi casu deest libertas necessaria ad peccatum formale.

11. — Agamus hic ultimo de Conscientia Scrupulosa, de qua longiorem oportet habere sermonem. Conscientia scrupulosa est ea, quæ ob levia motiva absque rationabili fundamento (scrupulus enim est inanis apprehensio) sæpe formidat de peccato, ubi revera non adest. Signa Conscientiae scrupulose haec sunt : 1. Pertinacia judicii, qua Scrupulosus Sapientum consilii parere renuit, varios consulti, sed nullius iudicio acquiescit; imo quanto magis plures audit, eo plus perplexus evadit. 2. Frequens judicii mutatio ex levibus motivis; unde oritur inconstantia in agendo, mentisque perturbatio, præsertim in operationibus externis, puta in celebratione Missæ, in Horarum recitatione, aut Sacramentorum administratione, vel perceptione. 3. Habere reflexiones impertinentes plurim circumstantiarum, quæ in actione adfuerint, vel adesse potuerunt. 4. In omnibus formidare de peccato; et mente hærere contra Sapientum, ac etiam proprium iudicium, et ideo nunquam contentum esse una Confessarii assertione, sed sæpius eodem actu eumdem exquirere, an in agendo juxta consilium datum conscientia esse possit immunis a culpa.

12. — Rēmedia autem pro hujusmodi Scrupulosis adhibenda sunt hæc. Postquam Confessarius ex signis supra allatis jam percepit Pœnitentem esse scrupulosum, prescribat ei : 1. Ut valde humilitatis virtutem colat, sæpe enim scrupuli ex superbiae vitio ortum habent. 2. Ut caveat à lectione librorum scrupulos excitantium, et Scrupulosorum conversationem evitet. 3. Ne diu moratur in examine Conscientiae, præsertim circa ea in quibus magis vexatur. 4. Ut fugiat otium, ex quo sæpe mens inanibus apprehensionibus impletur. 5. Ut instanter Deo se commendet, ad opem obtinendam pandi præceptis sui Directoris; hoc enim super omnia præcipuum, imo unicum potest dici remedium hujusmodi Infirmorum esse omnino acquiescere iudicio sui Superioris sive Confessarii, ut omnes docent Patres, Theologi, et Spirituales Magistri. Hinc valde proderit ad sedandas conscientias scrupulis agitatas, ut Confessarius eis ante oculos exposital has egregias Sapientum auctoritates, quas hic subdo. Natalis Alexander *Theol. Dogm. l. 3. c. 4. R. 1.* dicit : « quod autem scrupuli sperni debeant, » accedente prudentis, pii doctique Directoris iudicio, et contra illos sit agendum, constat ex C. Inquisitionis, de sent. exc. ubi dicitur, quod si quis autem habet conscientiam ex credulitate lev.... ad sui Pastoris consilium licite potest agere. » Id confirmat S. Antoninus ex Joanne Gersone, qui (*Tract. de præpar.*

ad Miss.) sic scribit : « Qui renuant credere Superiorum et prudenterum consilio ad tales scrupulos deponendos , et agendum contra eos , errant multipliciter . Decipiuntur in hoc multi ex simplicibus , distinguere nescientes inter ea quæ portio Animæ superior , et ea quæ inferior patitur absque Superioris assensu . » Hinc affert illud B. Bernardi , qui dixit discipulo cuidam scrupuloso : *Vade , et in fide mea celebres* . At dicet aliquis , utinam esset mihi S. Bernardus ! nunc vero , dum Superioris mei mediocrem sapientiam inspicio , non audeo illi conscientiam meam committere . Respondet S. Antoninus ex eodem Gersone : « Quisquis ita dicas , erras : non enim commisisti te in manibus hominis , quia litteratus , quia pius etc. sed quia tibi est præpositus . » Quamobrem obediens illi , non ut homini , sed ut Deo ... Caveas ad extremum , ne dum queraris securitatem , in gravem ruas precipitationis foveam . » Hinc S. Philippus Neriis suis Pœnitentibus (ut in Vita l. 1. c. 10.) sic aiebat : « Qui proficere in via Dei cupiunt submittant se Confessario docto , cui obediant ut Deo . Qui ita operatur , fit securus a reddenda ratione cunctarum actionum suarum . Dicebat item , fidem præstandam esse Confessario , quia Dominus eum errare non permettit . Nihil esse securius , quam in operando voluntati Directoris obtenerare ; nihilque periculosius , quam sui ipsius judicio se dirigere . » Pariter S. Franc. Salesius (*Introd. cap. 4.*) loquens de directione Patris spiritualis , scribit ex V. Joanne Avila : « Nullo meliori modo de Dei voluntate aperte nos certos fieri , quam per humilem obedientiam ipsius præceptis . » Hoc etiam confirmat Glossa in c. *ad Aures , de Temp. Ord. lit. f. in fine* , ubi dicitur : *Si vero dubium sit præceptum , propter bonum obedientiae excusatur a peccato , licet in veritate sit malum* . Idem dicitur in c. *Quid culpatur . 23. q. 1.* S. Bernardus (*de Præcept. et Disc. c. 12.*) ait : « Quidquid vice Dei præcipit homo quod non sit tamen certum displicere Deo , haud secus omnino accipiendum est , quam si præcipiat Deus . » S. Ignatius Loiola (*in Constit. Soc. Jes.*) « Obediendum in omnibus , ubi peccatum non cernitur , id est (ut in *Declar.*) : In quibus nullum manifestum est peccatum . » B. Humbertus (*in l. de Erud. rel. c. 1.*) « nisi aperte sit malum quod præcipitur , accipiendum est ac si a Deo præcipetur . » B. Dionysius Cartus . (*in 2. Dis. 39. q. 3.*) « In dubiis an sit contra præceptum Dei , standum est præcepto Praelati , quia etsi sit contra Deum , attamen propter obedientiae bonum non peccat subditus . » Idem docet S. Bonav. in *Spec. Disc. c. 4.*

15. — Quapropter Confessarius enixe curet pœnitentibus scrupulis vexatis suadere , quod omnino tutus incedit qui sui Directoris consilii acquiescit et obtemperat in omnibus , in quibus evidens peccatum non appetit ; tunc enim non homini obedit , sed ipsi Deo dicenti : « Qui vos audit , me audit ; et qui vos spernit , me spernit . » *Lucæ 10. 16.* Contra vero inculcat , magno suæ salutis discrimini se committere , qui præceptis sui Confessarii

renuit obedientiam præstare ; tunc enim periculo se exponit amittendi non tantum cordis pacem , devotionem , et in virtute progressum , verum etiam mentem (quot enim scrupulosi obedientiae non acquiescentes in amentiam ceciderunt !) item corporis valetudinem ; imò quod deterius est , etiam Animæ jacturam faciendi , nam eo possent scrupuli devenire , ut ad tantam eum redigerent desperationem , qua vel sibimet mortem inferret , ut pluribus contigit , vel ut sic de sua salute desperans , habenas ad omnia vitia amplectenda laxaret .

14. — Præterea satagit prudens Confessarius hujusmodi Pœnitentibus regulas potius generales , quam particulares præscribere ; regulis enim particularibus Scrupulosi fere nunquam se resolvore valent ad operandum ; quia semper dubitant , an regula illa præscripta possit valere pro casu occurrenti , qui saepe videbitur ei differens à casu præterito cum Confessario collato . Hinc recte ait *Concina (Compendio Theol. l. 1. Diss. 1. c. 6. n. 7.)* « Acceptis semel regulis directionis , non debent (Pœnitentes) importune Directorem adire , et molestissimis interrogationibus vexare : sed regularum , quas acceperunt , beneficio abigere scrupulos debent . »

15. — Tripliciter autem Scrupulosi ut plurimum a scrupulis vexantur . Alii anguntur à pravis cogitationibus , quibus assentiri saepe timent . Alii propter Confessiones præteritas , quibus satis nunquam fecisse dubitant . Alii propter timorem peccandi in qualibet operatione , quam acturi sunt . Hinc 1. Pœnitenti , qui pavet culibet malæ cogitationi (puta contra Fidem , Castitatem , aut Caritatem) assensum præbere ; imponat Confessarius , ut hujusmodi scrupulos omnino despiciat , affirmans non pravas cogitationes , sed tantum pravos consensus esse peccata . Et in hac materia non omissit semper uti regula illa a Doctoribus sapienter tradita , nempe eos qui sunt timoratae conscientiæ , nisi moraliter certò scient se in grave peccatum consensisse , immunes à peccato esse judicandos ; nam , ut ait P. Alvarez , impossibile est peccatum in Animam ab illo abhorrentem ingredi , quin ab ea clarè agnoscatur . Qua de re saepe expediet Scrupulosis expressè imponere , ut a Confessione hujusmodi cogitationum se abstineant , nisi tam certò scient , se in illas consensisse , ut id jurare possint .

16. — II. Pœnitenti , qui semper anxius est de præteritis Confessionibus , quia formidat defecisse in integritate , vel in dolore , si ipse generalem Confessionem jam alias expleverit , aut per aliquod notabile tempus Confessiones suas diligenter peregerit , hui imponat , ne amplius cogitet de culpis præteritis , nec de iis verbum faciat in confessione , nisi jurare possit certò peccata illa mortalia perpetrasse , et insuper nunquam de illis confessum esse . Imo docent Azor. Bonac. Becan. Coninch. Layman , et alii , quod aliquando potest quis taliter scrupulis angi , quod licet ei videatur certò aliqua non dixisse , adhuc ad ea confitenda non teneatur . Confirmat id Wigandi appositi scribens : « Minime audiendum Scrupulosum , qui vellet repetere Confessiones ; nam dato , quod

» aliqua peccata non sit confessus, tamen ob grave suum damnum,
» et ob periculum perpetuò hærendi in tanta anxietate excusat
» ab integritate Confessionis. » In hoc autem vehementer instet
Confessarius, ut ei Pœnitens obediat: quod si obedire recuset, eum
objurget, Communione privet, et quantum potest duritatem ejus
retundat. Cum Scrupulosis obedientibus blandè agendum est;
cum iis autem qui in obedientia delinquent, maximus exercendus
est rigor, et austerioritas: hac enim obedientiæ anchora destituti
nunquam ipsi sanari possunt.

17. — III. Illis denique Scrupulosis, qui in omni actione pec-
care formidant, imponat, ut liberè agant, scrupulosque despici-
ant, et contra illos operentur, ubi evidens peccatum non appa-
ret; quia ordinariè ipsi ob rationem perturbatam ex nimio timore
ad esse peccatum, ubi non est. Ideo oportet eis præceptio
injungere, ut scrupulos vincant, ne amentes, aut omnino inutiles
ad operandum evadant: et postea de talibus actionibus abstineant
in Confessione accusare; licet enim aliquando errent sic agendo,
tamen non peccant ratione obedientiæ, quam Confessario præ-
stare debent. Imo sapienter docent *Sanchez Dec. l. 1. c. 10. n. 81.*
cum S. Antonin. Gerson. Valent. Corduba etc. Item Salmant. tr.
20. cap. 7. n. 10. cum Cajet. Navar. Castrop. Bonac. Filliac. etc.
dicunt Scrupulosum teneri aliquando obligatione gravi adversus
scrupulos operari, cum ex scrupulorum anxietate possit grave
damnum timere in profectu spirituali, aut in valetudine corporis,
vel mentis.

18. — Nec refert, quod ipse cum conscientia scrupulosa, seu
cum actuali timore peccandi operetur; nam ex communi et vera
sententia, quam docent. *Conc. Tom. 2. l. 2. de Consc. diss. 1. c.*
8. n. 15. Ronc. eod. tit. c. 4. q. 2. Anac. eod. tit. qu. 5. n. 72.
S. Anton. 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10. Salm. tr. 20. c. 7. n. 8. cum.
*Nao. Cajet. Bonac. et aliis plurimis; Scrupulosus ita agens mi-
nimè peccat. Ratio, quia Conscientia scrupulosa, seu dictamen
mentis ex scrupulis ortum non potest auferre assensum de actionis
honestate priùs efformatum ex Confessarii judicio, vel alio modo;*
nam, ut ait *P. Concina*: « Dubium suspendit assensum, secus
» verò scrupulus, utpote à dubio distinctus. Scrupuli ergo sunt
» quædam animi nubeculae, quæ obscurare aliquantulum possunt
» judicium intellectus, nullo tamen modo illud præfocare valent. »
Idque præsertim valet, si urget obedientia Confessarii agendi
contra scrupulos, ubi evidenter culpa non cernitur, ut habetur ex
cap. *Inquisitionis 44. de Sent. Excom.* ubi securum declarat Pon-
tifex, qui Pastoris sui consilium sequendo scrupulos abicit; sic
enim ibi dicitur: « Ad sui Pastoris consilium conscientia levis, et
» temeraria explosa licet potest, etc. » Nec officit textus ab aliquo
allatus in cap. *Per tuas. 2. de Simon.* ubi Pontifex præscripsit
cuidam habenti conscientiam nimis scrupulosam, ne ascenderet
ad Ordines superiores, nisi conscientia illa priùs deposita. Nam
respondetur, ibi non agi de mero scrupulo, verùm etiam de er-
rone, quo tenebatur Ordinandus, ut explicat *Glossa*: « Conscien-

» tiā habebat erroneam. » Et sic etiam exprimitur in Textu:
Nisi deponat errorem.

19. — Hinc pro praxi concludendum, Scrupuloso præ oculis
semper obedientiam habendam esse, ut scrupulorum suorum ti-
morem fortiter abigens, liberè operetur. Nec opus est, ut in quo-
libet particulari actu hoc judicium efformet, nempe quod scrupu-
los contemnere debeat ex præcepto Confessarii; satis enim est,
quod ex judicio prius formato contra scrupulum agat; quia propter
experienciam præteritam in ejus conscientia judicium illud vir-
tu aliter sive habitualiter existit, licet tenebris obscuratum. Tantò
nagis quod cum scrupulos in illa confusione operatur, non
erte operatur cum conscientia formata et deliberata, quæ requi-
ritur quidem ad constitendum peccatum, ut recte scribit Joa-
nnes Gerson (Tract. de Consc. et scrup.) his verbis: « Conscientia
formata est, quando post discussionem et deliberationem ex
definitiva sententia rationis judicatur, aliquid faciendum, aut
vitandum; et contra eam agere est peccatum. Timor vero seu
scrupulus conscientiae est, quando mens inter dubia vacillat,
nesciens ad quid potius teneatur; non tamen vellet omittere
quod sciret esse placitum Divinæ voluntati; et contra istum ti-
morem seu scrupulum facere non semper est peccatum, licet
periculose sit » (intellige nisi timor contemnatur ut
vanus, maxime si accedit Directorum consilium; ideo addit
Gerson): « et quantum fieri potest abiciendus, et extinguendus. »
Hinc idem Gerson (Cons. 6.) sic scribit: « scrupulosis contra
scrupulos agendum est, et fixo operis pede certandum. Scrupu-
lus compescere melius, quam per contemptum nequimus, et
regulariter non absque alterius, et præsertim Superioris consi-
lio. Alioquin timor immoderatus, aut inconsulta præsumptio
præcipitat. » Denique pro Scrupulosis Natalis Alexander ait
servandam esse regulam illam a B. Alberto Magno, et a S. An-
tonino traditam: « Inter duram, et benignam sententiam circa
præcepta, benigna interpretatio cæteris paribus facienda est. »
Dicendum remanet de Conscientia Dubia, et Probabili. De his
in sequentibus duobus Capitibus seorsim disseremus.

CAPUT II.

De Conscientia Dubia.

20. Quænam sit Conscientia Dubia? Quodnam sit Dubium Positivum
et negativum? — 21. Quodnam Dubium Speculativum, et Practi-
cum? — 22. Nunquam licet operari cum Conscientia practice dubia.
— 23. De eo qui scit aliquid esse malum, sed dubitat an sit grave,
aut leve. — 24. Quid debeat agere, qui est practice dubius?
25. — An licet operari cum conscientia speculative dubia? — 26. De
pluribus Principiis reflexis, ex quibus formari potest conscientia
practice certa. — 27. De lege dubia, vel dubie promulgata: et de
Lege certa dubie abrogata. — 28. De voto dubie emiso; et de voto

certe emissio, et dubie impleto. — 29. Quid de eo, qui judicat probabiliter implesse votum? 30. Quid si quis opus voti jam præstauit, sed voti immemor? — 31. An subditus teneatur obedire Superiori in re, quæ est dubie mala? — 32. Dubia de diversis rebus. — 33. Quid in dubio de valore Matrimonii? *Remissive ad lib. VI. n. 903 et 904.* — 34. Quid in dubio de solutione, si debitum est certum? 35. Quid in dubio, de debito si quis rem possidet bona fide? — 36. Quid si contra Possessorem urgeat ratio probabilis, et nulla pro ipso? — 37. Quid si Possessor, superveniente dubio, neglexerit inquirere veritatem? — 38. An possit Eucharistiam accipere, qui dubitat, an aliquid cibi vel potūs deglutiuerit? — 39. Quid si dubitat an deglutiuerit ante vel post medium noctem?

20. — **CONSCIENTIA** dubia est ea, quæ suspendit assensum pro utraque parte dubii, remanetque anceps, et hæsitans. Dividitur autem Conscientia dubia in practice dubiam, et speculative dubiam. Dubium vero dividitur in Negativum, et Positivum. *Negativum* est, quandò ex neutra parte occurrunt rationes probabiles, sed tantum leves. *Positivum* est, quandò pro utraque parte, vel saltem pro una adest grave motivum, sufficiens ad formandam Conscientiam probabilem, licet cum formidine de opposito; ideò dubium positivum ferè semper coïncidit cum opinione probabili, de qua in *Capite sequenti* loquemur.

21. — Deinde dividitur dubium in speculativum, et practicum. *Speculativum* est, quo quis dubitat de rei veritate, v. g. an bellum aliquod sit justum, vel injustum: an pingere die festo sit opus servile, vel liberale: an Baptismus cum aqua distillata sit validus, aut nullus, et similia. *Practicum* autem dubium est, quo dubitatur de rei honestate, v. gr. an licet mihi in tali bello dubie justo militare: an hac die festiva pingere: an hunc Puerum aqua distillata baptizare. Semper itaque distinguendum Verum a Lictu; dubium enim Speculativum, licet in obliquo, et potius consequenter respiciat Licitum, tamen in recto, et principaliter Speculativum respicit Verum, Practicum autem respicit Lictum.

22. — His positis, dicimus 1. nunquam esse licitum cum Conscientia practice dubia operari; et casu quo aliquis operatur, peccat, et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis, de quo dubitat; quia qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, juxta illud: *Qui amat periculum, in illo péribit. Eccl. 3. 21.* Quare si dubitat an illud sit mortale, mortaliter peccat.

23. — Quid si sciat quis, aliquid esse malum, sed dubitat an sit mortale, aut veniale, et cum tali dubio operatur? Alii censem hunc peccare graviter, vel leviter prout in specie objectum peccati est grave, aut leve. Ita *Vasquez, Sanchez etc.* Alii cum *Azor. Bonac. Castropal. etc.* putant semper peccare graviter. Alii tandem cum *Nazur. Valent. Granad.* et aliis plurimis satis probabiliter tenent tantum venialiter peccare, si homo ille minime advertit nec etiam in confuso ad periculum graviter peccandi, neque ad obligationem rem examinandi, et modò objectum non sit

certe per se peccatum grave: adderem, modo etiam homo sit timoratæ conscientiæ.

24. — Qui igitur est practice dubius circa aliquam actionem, debet utique prius dubium deponere per principium certum, vel reflexum de honestate actionis illius, juxta id quod exponemus in Dissertatione de Usu opinionis probabilis; modo homo ille sit sufficiens ad formandam sibi conscientiam practice certam, et deinde potest operari. Si vero insufficiens sit (puta quia rudis) tenetur Parochum, aut Confessarium, vel alium pium ac doctum consulere, et juxta consilium agere. Qui vero dubius esset, sed omnibus ponderatis adverteret, dubium esse inane, hic bene potest (ut recte scribit *Continuator Tournely Tom. I. tract. de Act. hum. c. 3. art. 4. de Cons. dubia*) dubium suum deponere sine alia reflexione, et sic actionem equi; tunc enim si malitia illius ignoratur, ignorantia illa est omnino involuntaria, utpote quae studio superari non potest, prout docet Angelicus.

25. — Dicimus II. Licitum esse operari cum conscientia speculative dubia, semper ac operans per alias rationes, sive principia reflexa judicat practice actionem suam esse certe moraliter honestam. Aliæ enim (ut sapienter ratiocinatur *Episcopus Abelly*) sunt rationes, quibus judicamus de rei veritate, nempe de probabilitate, sive de dubietate alicujus opinionis, v. g. quod bellum hoc sit probabiliter, aut dubie justum: aliæ quibus judicamus de honestate actionis, scilicet quod in hoc bello, imperante Principe, liceat subdito præliari, juxta doctrinam S. Augustini supra allatam in *cit. can. Quid culpatur.* Quod autem ex principiis reflexis possit bene formari conscientia moraliter certa de honestate actionis,clare patebit infra ex Dissertatione Opinionis probabilis, quam in fine hujus Tractatus afferemus.

26. — Horum principiorum principalissimum est illud, quod « Lex dubia non potest certam inducere obligationem. » Veritas hujus principii (quod non negatur neque ab ipsis rigidæ sententiæ fautoribus) evidenter in Dissertatione mox enunciata probabitur. Vide ibi dicenda. Ex hoc autem primo efformatur secundum illud principium: « Melior est conditio possidentis. » Quoties enim lex dubia minimè ligat hominem, homo utique remanet solitus, et liber ab obligatione legis, eoque casu licite potest uti sua libertate, quam vere possidet, cum lex est dubia; ait enim S. Thomas: « Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur. » In 4. sent. Dist. 15. q. 2. art. 4. ad 2. Hoc autem secundum principium, licet aliqui illud infirmare conentur, dicentes quod valet tantum pro foro, vel tantum in materia justitiae; ego tamen nescio, quomodo in omnibus negari possit. Quæstio tantum esse potest, an in quolibet dubio morali possideat lex, aut libertas. Antiprobabilistæ dicunt semper legem possidere; nos vero dicimus, aliquando possidere legem, aliquando libertatem, nempe cum lex non est adhuc promulgata. Hæc (dico) quæstio est, sed nemo negare potest principium, meliorem semper esse possidentis conditionem. Casu igitur quo possidet lex, pro ea standum est; si vero

possidet libertas, standum pro libertate. Ad dignoscendum autem, pro qua parte in dubiis stet possessio, videndum pro qua stet præsumptio. Præsumptio vero stat pro ea parte, quæ non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in alteram: « Factum enim non præsumitur, nisi probetur; » quod est aliud principium approbatum a l. 2. de Probation. In dubio igitur factum non præsumitur, sed est probandum. Si vero factum est certum, puta si Matrimonium certè est initum, et dubitatur, an ritè initum sit, aliud principium servari debet: « In dubio omne factum præsumitur rectè factum. » Sive: « In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat. » Sive « Standum pro valore actus. »

27. — Ex præfatis infertur 1. Quod si lex est dubie condita vel dubie promulgata, non obligat, quia possesso non stat pro ipsa sed pro libertate. Idem dicendum, si dubitatur, an in lege promulgata comprehendatur vel ne aliquod onus; tunc enim non tenemur illud implere; quia pro illa parte, de qua lex est dubia, lex non possidet. Contra vero, si lex est certè condita, et certè promulgata, et inde oritur dubium an sit abrogata, vel revocata, aut dispensata, est observanda; quia tunc ipsa possidet. Sic etiam in dubio an lex per se justa fuerit acceptata, etiam observari debet, quia præsumendum est eam fuisse receptam ex illo alio principio: « In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat. »

28. — Infertur 2. id quod de lege dictum est, dicendum esse etiam de voto; votum enim est instar legis particularis, quam homo sibi imponit. Hinc si quis dubitat, an emiserit votum, non tenetur illud implere, ut communiter docent Cabassutius Theor. Jur. l. 1. c. 8. n. 19. Suar. in 3. p. Disp. 40. sect. 5. n. 15. Sanch. in Dec. l. 1. c. 10. n. 36. Anac. de Voto q. 2. Concl. 3. Salm. eod. tit. c. 1. n. 143. cum aliis innumeris. Sic pariter qui dubitat an in voto emiso comprehendatur aliquid, vel non, non tenetur ad votum, quoad partem de qua dubitat: pro illa enim parte votum non possidet, ut habetur ex cap. Ex parte 18. de Sensibus, ubi, cum aliqui quædam vota emisissent, et postea dubitarent, an tenerentur ad maius, vel ad minus præmissionis factæ, sancitum fuit teneri eos tantum ad minus; ideoque notat ibi Glossa: *In dubiis liberum est sequi, quod magis placuerit.* Contra vero, si quis est certus de voto, et dubitat de satisfactione, tenetur quidem ad votum, quia tunc votum possidet.

29. — Dicunt tamen plures Auctores, quod si quis probabiliter judicat jam voto satisfecisse, an teneatur hoc non obstante illud implere? Negant plures AA., nempe Roncal. de Præc. Dec. c. 2. de Voto q. 4. Salm. eod. tit. c. 1. n. 145. cum Laym. Lugo de Pænit. Disp. 16. n. 60. et alii; quia (ut aiunt) cum obligatio legis eo casu sit dubia, fit dubia etiam legis possessio. Olim probabilem hanc opinionem putavi, ductus magis a probabilitate extrinseca, quam intrinseca; sed re melius perpensa, nunc minime illam probabilem censeo. Hinc oppositam dico tenendam

cum Concina tom. 3. Diss. 2. de Voto c. 4. n. 10. Antoine de Relig. c. 3. de Voto q. 5. Fill. Leandr. et aliis. Ratio, quia, cum votum est dubie emissum, recte dicitur non adesse obligationem illud implendi, tunc enim possidet libertas; cum tamen votum est certum, libertas hæc ligata remanet ab obligatione voti, donec votum certè non sit impletum. Tum tantum prima sententia admitti posset, cum probabilitas esset talis, quod presumere faceret quadam certitudine morali, voto jam fuisse satisfactum. Quod autem diximus de voto, intelligendum est etiam de satisfactione pœnitentiæ sacramentalis.

30. — Si quis autem votum emisisset, et postea opus promissum iam præstisset, immemor tamen obligationis ex voto contractæ, valde probabiliter non tenetur opus illud iterum præstare, ut docent Suarez de Rel. l. 4. c. 26. n. 8. Laym. l. 1. t. 4. c. 4. n. 7. Sanch. Dec. lib. 1. c. 13. n. 10. Bonac. de leg. q. 1. p. 10. n. 13 cum Azor. Less. et aliis communiter. Hoc tamen procedit semper ac vovens certè judicare potest, quod si memor voti fuisset, pro illius satisfactione applicasset opus illud: quod utique communiter præsumendum est; quisque enim generalem voluntatem habet prius oneri ex obligatione debito faciendi satis, proinde opera supererogationis addendi.

31. — Infertur 3. Quod subditus, quamvis non teneatur obedientiam præstare Superiori præcipienti in iis quæ sunt certè illicita, tenetur vero in iis de quibus dubium est, an sint licita vel ne; quia in dubiis standum est pro Superiore possidente jubendi potestatem, qua in dubio expoliari nequit; ita communiter Cajet. q. 169. art. 2. ad. 4. Contin. Tournely t. 3. p. 89. q. 5. R. 2. et alii plures cum S. Antonin. S. Bonavent. Cabassut. Soto, etc. Limitant vero Sotus, Tournely, Less. Sanch. Salmant. etc. communisimè quoties res præcepta esset valde difficultis et molesta, nempe si subditus obediendo deberet se vel alterum exponere periculo gravis damni spiritualis, vel temporalis. Hæc fusiū exponemus tractando de Præceptis particularibus Lib. IV. Cap. 1. n. 47.

32. — Infertur 4. Quod adolescens dubitans, an vigesimum rimum annum expleverit, non tenetur ad jejunium. Dubitans vero, an pervenerit ad annum sexagesimum, quo completo, probabiliter homo deobligatur a jejunio, ut dicemus Lib. 3. n. 1036. tenetur ad jejunium, quia tunc possidet jejunii præceptum. Idem dicendum de eo, qui dubitat de ætate requisita ad sacrum Ordinem, vel Beneficium suscipiendum, tunc enim stat possessio pro præcepto. Idemque dicendum de eo, qui est in Sabbato, et dubitat, an transierit hora media noctis; tunc enim nequit vesci carnibus, cum adhuc possideat præceptum abstinentiæ. Secus vero si quis dubitat de hoc in feria quinta, quia tunc post adhibitam diligentiam licite potest edere carnes cum adhuc possideat libertas. Ita Laym. l. 1. c. 4. n. 35. Sanch. de. Matr. Disp. 40. et 41. Bussem. ut supr. Dub. 3. n. 4. et 5. et alii plures.

33. — Infertur 5. Quod si post Matrimonium bona fide contractum supervenit dubium de valore illius, antè inquisitionem

veritatis dubitans non potest petere, sed tenetur reddere, ex *cap. Dominus, de Sec. nupt.*, quia conjux dubium ignorans adhuc possidet jus petendi. Post vero inquisitionem dubitans potest etiam petere; ut probabilius tenent *Soto, Habert, Wigandt, Roncaglia, Sanch. Salm. etc.* Vide dicenda *lib. 6. n. 903 et 904.*

34. — Infertur 6. Quod certus de debito, et dubius de solutione, tenetur solvere, ut communiter docent *Suar. Vasq. Lugo*, et alii cum *Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 12.* Casu vero, quo etiam creditor de suo jure dubitaret, censem *Layman. l. 1. tr. 1. c. 2. Diana p. 4. tr. 3. R. 35. et Sporer de Consc. cap. 1. n. 85. cum Tamburin.* Debitorem teneri tantum ad partem pro rata dubii. Subdit tamen *Layman*, quod non auderet condemnare creditorem, si totum exigenter.

35. — Sed hinc queritur I. An possessor bona fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid pro rata dubii restituere? Si dubium est aequale pro et contra, communis est sententia cum *Sanch. in Dec. l. 1. c. 10. n. 9.* aduersus paucos, possessorem ad nihil teneri, ex *Reg. 65. de Reg. Jur. in 6.* ubi legitur: « In pari » casu melior est conditio possidentis. » Et *Reg. 128.* « In pari causa » possessor potior haberi debet. » Sed quid, si rationes contra possessorem sint validiores? *Prima sententia* dicit, quod licet ipse habeat rationem probabilem pro se, tenetur tamen in eo casu ad restitutionem pro rata illius majoris propensionis, quia conditio possidentis est quidem melior in pari, non autem in dubio inaequali. Ita *Sanch. de Matr. l. 2. D. 41. n. 19. cum Con. Val. et. Led. apud. Salm. de Rest. c. 1. n. 67.* Secunda tamen communior et probabilior sententia docet ad nihil eum teneri, nisi moraliter constet rem esse alienam. Ita *Palaus tr. 1. D. 3. p. 2. n. 11. Lugo D. 17. n. 93. Roncaglia de Rest. c. 2. qu. 3. R. 2. cum Laym. Carden. Dic. Tamb. Dian. Burg. et aliis apud Croix l. 3. p. 2. n. 563. Mazzot. de Consc. c. 3. Sporer de Consc. c. 1. sect. 4. n. 66. cum Moll. et S. Aug. lib. de Fid. et Op. c. 7. relato in can. Si Virgo 34. q. 1.* qui ait: « Possessor rectissime dicitur, » quamdiu se possidere ignorat alienum. » Dum autem certo non constat (ait Sporer) rem esse alienam, tamdiu possessor ignorat se possidere alienum. Ratio praecipua hujus sententiae est, quia per possessionem bona fidei acquiritur verum jus; possessio enim a Juristis sic definitur: « Jus insistendi in re non prohibita possideri. » Quapropter dominium rei donec dubium est, possessor retinet jus insistendi; ita tamen ut ante diligentiam adhibendam ad veritatem assequendam, ipse tenetur rem servare; at post diligentiam, et veritatem non assecuta, potest illam consumere, et etiam alienare, adiutorio rerum empore de dubio vertente super re. Et propter hanc potissimum rationem *Sanchez, Dec. dict. n. 9.* mutavit sententiam alibi defensam, et secundam est secutus. *Cardinalis etiam Sfondratus, in Reg. Sac. 1. §. 20. n. 11.* dicit non esse procedendum contra possessorem, nisi ex certitudine. Hinc parum probabile videtur id quod hinc addit *Roncaglia lib. 1. c. 2. q. 3. R. 2.* nempe quod si rationes possidenti faventes

sint tantum tenuiter probables, tunc ipse teneatur rem restituere, saltem quad majorem partem; nam si contra possessorem rationes sint taliter probabilissimae, ut fundent contraria ipsum moralem certitudinem, tunc ipse tenetur totam rem restituere; si autem secus, ad nihil tenetur.

36. — Quæritur II. Quid si contra possessorem adsit ratio probabilis, et nulla pro ipso? *Prima sententia* tenet, quod si ratio illa probabilis generat assensum opinativum unicum, quod res sit aliena, ita ut possessor nullum habeat assensum, quod res sit sua; tunc tenetur restituere. Secus si adhuc probabilitate putaret rem esse suam. Ita *Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 9.* citans *Vasquez, Palaus tom. 1. tr. 1. Disp. 3. p. 2. Renzi de 7. Praec. c. 3. sect. 2. q. 15. Tamb. Dec. lib. 1. c. 3. 5. 7. verb. Restitutio n. 7. Viva opusc. de Consc. dub. q. 2. art. 1. n. 8. in fin.* ubi dicit, quod cum possessor habet rationem probabilem contra, et nullam pro se, tunc habet moralem certitudinem, quod res sit aliena. *Secunda sententia*, quam tenet *Salas 1. 2. q. 21. tr. 8. Disp. unic. Sect. 23. n. 231.* dicit quod adhuc, quando rationes pro contraria parte assensum generant; modò non convincant, nec assensus sit certus moraliter, sed mere opinativus, includens formidinem, quæ necessario in opinione includitur, tunc possessor potest rem retinere, quia possessio præponderat omnibus rationibus non vincentibus.

Praefatae opiniones videntur sic posse conciliari. Certum est, quod legitima possessio cuique tribuit jus certum rem retinendi, donec non constet de jure alterius, ut dicunt communissime *Palaus, Laym. Sporer, et alii cit. ut sup. cum Croix dicto n. 563.* Et ipse *Viva loc. cit.* id concedit, dicens quod « possessio bona fidei » parit jus certum, quod prævalere debet juri probabili, et non « moraliter certo alterius. » Ratio est, quia possessio legitima fundat de se præsumptionem certam de justitia possessoris, ut dicunt *Wigandt Exam. 3. de Consc. et Lugo de just. D. 17. n. 74.* Ergo etiamsi adsit judicium probabile contra possessorem, et nulla probabilitas illi assistat, adest tamen præsumptio orta ab ipsa possessione, quæ tribuit ei jus certum, quod nequit superari, nisi a jure certo alterius per rationes certas convincentes.

Quapropter prima sententia dicens, quod possessor teneatur restituere, quando habet assensum opinativum contrarium, et nullum pro se, sane est intelligenda, quando possessio esset ex aliqua parte infirma, utpote dubia, vel incœpta cum dubia fide, ita ut nulla legitima præsumptio ex ea oriatur videatur pro possesso; tunc enim vere nulla probabilitas ipsi assisteret, unicunque judicium opinativum tunc ipsa haberet rem esse alienam. Secus vero, si haberet possessionem certam ac legitimam bona fidei; quia tunc sola possessio, etiamsi nulla alia ratio ei suffragaret, præberet illi jus certum, quod superari non potest nisi a rationibus certis oppositis, non autem ab opinione probabili, quæ necessariò formidinem includit. Et hoc clarè innuit *Lugo citata D. 17. n. 94.* ubi ait, possessionem de se parere præsump-

tionem præalentem pro possessore, ne ipse sit privandus, donec non constet de jure alterius per probationem superante præsumptionem possessionis. Unde rectè concludit *Croix lib. I. n. 501.* quod licet pro possessore non sit probabile argumentum, si tamen pro petitore non sit argumentum nisi probabile, possessor adhuc licet retinet, quia possessio est jus certum retinendi contrà quod non prævalet nisi certitudo. Hoc idem dicetur pariter de Matrimonio probabilitate nullo. Vide *I. 6. n. 904.*

37. — Quæritur III. Quid si possessor bonæ fidei, dubio superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, sed postea non possit verus dominus amplius adinveniri? *La Croix lib. 3 p. 2. n. 564.* *Ronc. I. cit. et Salm. n. 64. cum Sanch. Less. etc.* dicunt tunc possessorem teneri rem restituere pro rata dubii. Contra verò *Palaus t. I. D. 3. p. 2. n. 9.* *Bonac. de Contr. D. I. q. 2. p. 2. n. 8.* *Tamb. de Consc. c. 3. v. Restitutio. n. 9. cum Dian. et Reb.* probabile putant quod possessor, quamvis peccaret mortaliter, diligentiam omittendo, tunc tamen ad nihil tenetur, cum ex una parte damnum illatum sit dubium, et ex alia jus possessionis bona fide acquisitum ipse adhuc retineat. Verius autem censeo dicendum, quod talis possessor teneatur aliquid restituere (vel domino, vel pauperibus, si dominus sit incertus). Ratio est, quia cum ipse culpabiliter dominum privarat spe, quam minus ad rem habere poterat, et illa spes erat quidem pretio æstimabilis, jam damnum certum est illatum domino, qui spem illam etiam certè possidebat. Puto tamen non esse faciendam restitutionem pro quantitate dubii, ita ut, si rationes ex utraque parte essent æquales, res sive ejus pretium pro medietate sit restituendum, sed minus, et forte valde minus; quia illa spes domini non poterat æstimari pro medietate valoris rei, sed multo minoris, stante æquali probabilitate rationis ex una parte, et certo jure possessionis ex alia, quæ possessori favebat, et adhuc favet: possessio enim rei multò quidem majoris æstimatur, quam possessio spei.

Notat autem I. *Tamb. I. c. n. 7. cum. Villal. et aliis*, quod si possessor incipiat dubitare per rationes probabiles, tenetur quidem inquirere veritatem, secùs verò si dubitaret per rationes tantum tenues. Notat II. *Croix lib. 3. p. 2. n. 562. cum Vasq. Lay. Pal. Sanch. Mol. etc.* et non improbabile putat *Ronc. d. q. 3. n. 1.* quod cum possessor (etiam qui cum dubio incepit possidere) rem habuerit a possessore bonæ fidei, si postea diligentia sit impossibilis, nihil tenetur restituere; ipse enim in omne jus illius legitime tunc succedit.

38. — Quid denique dicendum in dubio, si aliquid cibi vel potius deglutiueris, an possis tunc Eucharistiam accipere? Negant *Sanchez lib. 2. de Matr. Disp. 41. n. 40.* *Roncaglia de Euchar. c. 5. q. 6. et Salmant. eod. tit. c. 7. n. 69.* cum aliis; tum quia (ut aiunt) legi certæ non communicandi sine jejunio non satisficit per dubiam satisfactionem; tum quia id videtur gravi irreverentia non carere. Alii tamen, ut de *Lugo de Eucharistia Disp.*

*I. 5. n. 43. Castrop. Disp. 3. punct. 8. n. 9. Laym. l. 1. tract. I. 1. 6. part. 1. n. 576. Busemb. loc. cit. n. 6. Sporer de Sacr. Miss. cap. 6. n. 274. cum Sa, Carden. Med. Gobat. Boss. et aliis dicunt, in tali dubio bene te posse communicare. Ratio horum est, quia lex jejunii non est positiva, ita ut præcipiatur jejunium tanquam requisitum absolute necessarium ad communicandum; sed est prohibitiva, qua prohibetur quisque accedere ad Communione, si aliquid cibi aut potius sumpserit, ne conjugatur terrenus cibus cum divino. Id enim, ait *Lugo loc. cit.* constare ex Conc. Brachensis II. *Can. 10.* ubi prohibetur, « ne aliquis, quocumque cibo præsumpto, oblationem consecret in altari. » Item in Conc. Toletano VII. *Can. 2* habetur: « Nullus post cibum, potumque quamlibet minimum sumptum Missam facere præsumat. » Item in Concilio OEcumenico Constantiensi Sess. 13. §. In nomine Sanctæ, etc. dicitur: « Sacrorum Canonum auctoritas, et approbata consuetudo Ecclesiæ servavit, et servat, quod hujusmodi Sacramentum non debet confici post cœnam, nec à fidibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis, aut alterius necessitatis a jure, vel Ecclesia concesso, vel admisso. » Ita apud *Lugo loco cit. n. 18. et 19.* Posito igitur, quod lex jejunii est prohibitiva, nempe ne quis communicet post cibum sumptum, probandum est factum jejunii fracti, ut quis communicare prohibeat. In dubio autem an factus sit casus, quo vigeat prohibitio legis, non tenetur is abstinere à Communione, dum adhuc tunc possidet sua libertas; præcepto enim Ecclesiæ, inquit *Lugo*, ne quis communicet post cibum, non adversatur, qui facto examine non scit se aliquid sumpsisse. Licitè igitur in dubio de fractione jejunii, ille communicat; etenim cum ipsi eo casu tantum velita esset Communio, quo jejunium freqüisset, benè possidet libertas communicandi, usquedum de fractione non constat. Ratio hæc non videtur contemnda ut futile: saltem eo casu lex prohibens Communione non videtur certa, et tanquam dubia non obligat, juxta dicta *Lib. I. n. 34 et seq.* Ad secundam autem rationem irreverentiae oppositam respondent non censeri irreverentem, qui utitur jure sue libertatis, maximè si ex devotione ad Communione accedit.*

39. — An autem idem dicendum, quod possit communicare, qui dubitat an post medianam noctem cibum, aut potum sumpserit? Negat *Lugo*, quia (ut ait) cum quis scit se comedisse, et dubitat an comedenter post medianam noctem, videtur ipsi incumbere onus probandi, post medianam noctem non comedisse. Sed pace tanti viri dicimus, quod ratio supra adducta, quod lex sit prohibitiva, non positiva, si valet pro primo casu, valeat etiam pro secundo; prohibitio enim est non communicandi illis, qui aliquid sumpserint post medianam noctem; si ergo, ne ipsi communicare possint, probandum est factum, quod aliquid sumpserint, probandum est etiam factum, quod sumpserint post medianam noctem. Cæterum affirmativam sententiam tenent alii DD. supra citati,